

<https://doi.org/10.62837/2024.8.460>

TƏRANƏ CAVADOVA
AMEA Məhəmməd Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu
Teranecavadova062@gmail.com
İstiqlaliyyət 26

AZƏRBAYCANDA MİLLİ AZDLIQ HƏRƏKATI VƏ ƏDƏBİYYATIMIZ

Xülasə

Məqalədə müstəqillik dövrlərində Azərbaycan ədəbiyyatının formalaşması, təşəkkül prosesləri, inkişafından və əsas yaradıcılarından bəhs olunur. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 34 illik tarixi, çox böyük və şərəfli bir tarixdir. Bildiyimiz kimi, “Azərbaycan və azərbaycançılıq anlayışları qədim tarixə malik olsalar da, uzun əsrlər boyu yalnız coğrafi yer adı kimi işlədilmiş, son yüzillikdən bir qədər artıq dövrdə həm də milli ideya olaraq formalaşmışdır. Azərbaycançılığın dövlət siyasətində milli ideologiyaya çevrilməsi, müstəqil dövlət quruculuğu ilə əlaqələndirilməsi ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan dövləti və xalqımız qarşısındakı böyük tarixi xidmətlərindən biridir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyi mərasimində bu məqamı da alimlərimizin diqqətinə çatdırmışdır: “Humanitar elmlər haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Bu sahə daim diqqət mərkəzindədir. Azərbaycanda son illər ərzində keçirilən müxtəlif tədbirlər – Bakı Humanitar Forumu, Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu artıq Azərbaycanı dünyada multikulturalizmin mərkəzi kimi təqdim edibdir. Multikulturalizm Azərbaycanda dövlət siyasətidir və eyni zamanda, ictimai sifarişdir. Çünki bu, bizim üçün normal həyat tərzidir. Halbuki, biz indi bəzi ölkələrdə fərqli 4 mənzərə görürük. Hətta bəzi siyasi liderlər çox təhlükəli ifadələr işlədirlər ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb, bunun gələcəyi yoxdur. Bu, həm yanlış, həm də təhlükəli fikirlərdir. Çünki multikulturalizmin alternativini yoxdur. Nədir alternativ – ksenofobiya, diskriminasiya, ayrı-seçkilik, irqçilik. Əfsuslar olsun ki, biz bütün bunları hər gün televizorlarda görürük. Azərbaycan bu sahədə də öz modelini ortaya qoyur. Hesab edirəm ki, Azərbaycan alimləri bu mövzu ilə bağlı daha da fəal ola bilərlər”. Müstəqillik dövrünün Azərbaycan ədəbiyyatı müstəqil dövlət quran xalqın ədəbiyyatıdır və bütün dəyərləri, keşməkeşli həyat yolu, mübarizə və uğurları ilə bu həqiqətləri əks etdirir. Müstəqillik illəri ədəbiyyatının formalaşmasında bir sıra ictimai siyasi və tarixi-mədəni faktorların mühüm rolu qeyd olunmalıdır. Bu baxımdan ilk növbədə ictimai-siyasi müstəqilliyin qazanılması ilə ədəbiyyatımızın sovet dövründən əvvəl mövcud olmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dəyərlərinə qayıdışı əlamətdar olmuşdur. Üçrəngli Azərbaycan bayrağının əvvəlcə görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev tərəfindən 17 noyabr 1990-cı ildə Naxçıvanda, daha sonra 18 oktyabr 1991-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Dövlət

müstəqilliyinin bərpası haqqında Müstəqillik aktının qəbul olunması ilə Bakıda qaldırılması və milli dövlətçilik atributlarına dönüş milli ədəbiyyatın da əsas ideoloji zəmini və istiqamətini müəyyən etmişdir. Üçrəngli bayraqda təmsil olunan simvolik dəyərlər: göy rəngdə ifadə olunan türklük, qırmızı rəngdə əksini tapmış müasirlik və yaşıl rənglə səciyyələnən islami dəyərlər yetmiş illik qadağadan sonra müasir Azərbaycançılıq ideologiyasının atributları kimi yenidən vətəndaşlıq hüququ qazanmışdır. Bu, həm də ədəbiyyatın yeni ideya üföqlərini diqqət mərkəzinə çəkmişdir. 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda dövlət rəhbərliyinə qayıdışı ilə respublika- 1 “Azərbaycan” qəzeti, 11 noyabr, 2015-ci il 5 nı düşdüyü olduqca ağır və mürəkkəb ictimai-siyasi böhrandan çıxaran ümummilli lider Heydər Əliyev azərbaycançılığı Dövlət ideologiyası elan etmiş, Azərbaycan Cümhuriyyətinin dəyərlərini hərtərəfli inkişaf etdirməyi, müasir tələblər səviyyəsinə qaldırmağı bir vəzifə olaraq irəli sürmüşdür. Azərbaycançılığın dövlət siyasətində milli ideologiyaya çevrilməsi, müstəqil dövlət quruculuğu ilə əlaqələndirilməsi ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan dövləti və xalqımız qarşısındakı böyük tarixi xidmətlərindən biridir.

Açar sözlər: müstəqillik dövrü , ədəbiyyat, Heydər Əliyev, azərbaycançılıq, müstəqillik ədəbiyyatı.

1993-cü ilin iyununda böyük dövlət xadimi, ulu öndər Heydər Əliyev öz xilaskarlıq missiyası ilə milli qurtuluşu təmin etmiş, milli dövlətimizin zəngin keçmişini, tarixi-mədəni ənənələrini, milli-mənəvi dəyərlərini, müasir həyat tərzini və multikultural münasibətləri inkişaf etdirərək Azərbaycan dövlətini dünyanın hər tərəfində tanınan millətə çevirmişdir.

Müstəqillik, xalqın olduğu kimi, elmin, incəsənətin və ədəbiyyat sahələrində də özünəməxsus müstəqil inkişaf yolları keçmişdir. Bu tarix şərəfli olduğu qədər, çox məsuliyyətli və çətin yollar keçmişdir.

Müstəqillik ədəbiyyatının formalaşmasında türkçülük və azərbaycançılıq ideyalarının rolu danılmazdır. Həmin ideyaları təcəssüm etdirən, geniş xalq kütlələrinə çatdıran realizm və romantizm ədəbiyyatının, Cəlil Məmmədquluzadə, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağaoğlu, Mirzə Ələkbər Sabir, Hüseyn Cavid, Məhəmməd Hadi, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Üzeyir Hacıbəyov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Əhməd Cavad, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, Mikayıl Müşfiq, Mirzə İbrahimov, Mir Cəlal, Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza, Məmməd Araz və onlarla digər ədiblərimizin, yazıçı və şairlərimizin müstəqillik savaşına milli istiqlalə əvəzsiz xidmətləri və töhfələri olmuşdur. İstiqlal ideyaları və azadlıq arzularının ədəbiyyatda əks-səda tapmasında Cümhuriyyət dövrü dəyərləri ilə yanaşı, ondan əvvəlki “Molla Nəsrəddin”çilik və “Füyuzat”- çılıq hərəkatının da, sonrakı sovet dövründəki vətənpərvərlik tərbiyəsinin və milli-mənəvi varlığın qorunub saxlanması uğrunda çalışmaları da mühüm roludur. Ədəbiyyatın inkişafı üçün müstəqillik şəraiti, müstəqilliyin atributları olan sərbəst söz imkanı,

yaradıcılıq azadlığı vacib şərtlərdir. Bununla belə, ədəbiyyat yeni epoxanın gəlişini təkcə passiv şəkildə əks etdirməklə qalmamış eyni zamanda, müstəqilliyin qazanılmasında fəal şəkildə iştirak etmişdir.

1918-1920-ci illərdə Məhəmməd Hadi, Hüseyn Cavid, Abdulla Şaiq, Cəfər Cəbbarlı, Əhməd Cavad, Ümgülsüm Sadıqzadə, Əli Yusif poeziya sahəsində uğurlar qazandılar. Məhəmməd Hadi “Əsgərlərimizə, könüllülərimizə”, “Məfxureyi-alıyemiz”, “Şühədayi- hürriyyətimizin əhvalinə-ithaf” kimi şeirlərin yazılması əldə edilən milli azadlığın qorunub saxlanması uğrunda millətini mübarizəyə səsləyir.

Sizin məzarınız iştə qulubi-millətdir,

Bu sözlərim ürəyimdən gələn həqiqətdir.

Sizi unutmayacaq şanlı millətim əsla,

Əmin olun buna, ey ziynəti-cahani fəna.

Sizinlə buldu bu millət həyatı –püriqbal.

Sizinlə buldu bu millət şərəfli istiqlal.

Müstəqillik ədəbiyyatının yetişməsində əsrin əvvəllərinin milli ideya və ədəbi-bədii dəyərləri ilə yanaşı, 1960-1980-ci illər ədəbiyyatının bilavasitə rolu və iştirakının olduğunu görürük. Məhz bu zəngin arsenalın sayəsində ədəbiyyatımız 1990-cı illərin bütün çətin, mürəkkəb, keşməkeşli ictimai-mənəvi vəziyyətinə baxmayaraq, müstəqillik ideyaları və dəyərlərini qoruyub-saxlamış, inkişaf etdirərək milli istiqlal ədəbiyyatı səviyyəsinə çatdırmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatının öz şərəfli missiyasını həyata keçirməsinə baxmayaraq, 1990-cı illərin əvvəllərində ölkədə cərəyan edən hadisələr, iqtisadi sistemin çöküşü, Qarabağ müharibəsinin fəsadları, yurdlarından qovulan qaçqınlar və köçkünlər ordusunun qarşısız alınmaz axını, ictimai-siyasi həyatda hərcmərcliyin baş qaldırması ölkədə ədəbi-mədəni prosesləri də əhatə etdi.

Ədəbi həyatda müəyyən bir durğunluq yarandı, ədəbi mətbuat və nəşrlər vəsait tapmadığından fəaliyyətini dayandırmağa məcbur olmuşdur. Beləliklə, yalnız ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdışından sonra ədəbiyyata Dövlət himayəsinin göstərilməsi sayəsində ədəbi həyat normallaşmağa başlamışdır. Xalq tərəfindən müstəqil Azərbaycanın baş qurucusu kimi qiymətləndirilən Heydər Əliyev, bütün sahələrə olduğu kimi, ədəbiyyatın mövcud çətin vəziyyətinə də vaxtında diqqət yetirmişdir. Uzaqgörən dövlət xadimi siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra ilk görüşünü 21 sentyabr 1993-cü il tarixdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında ölkə ziyalıları ilə keçirmişdir. Çox məsuliyyətli bir dövrdə keçirilmiş həmin tarixi görüşdə elmin, ədəbiyyatın, mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi, gələcək taleyi ilə bağlı bir çox məsələlərə aydınlıq gətirmişdir. Çünki həmin illərdə ölkəmizin müstəqilliyi uğrunda mübarizə zamanı sovet dövründə təsis edilmiş elmi qurumlara, yaradıcılıq təşkilatlarına inamsızlıq ifadə olunur, yazıçılar və alimlər gözdən salınır, Elmlər Akademiyasının, Yazıçılar İttifaqının bağlanması haqqında bəyanatlar səslənirdi. Həmin tarixi məqamda görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev alimlər və yazıçılarla görüş keçirir və

cəsəretli bəyanatları ilə elmin və ədəbiyyatın inkişaf etdiriləcəyinə, Elmlər Akademiyasının və yardımçılıq təşkilatlarının fəaliyyətlərini davam etdirəcəklərinə böyük ümid vermiş, bu tarixi görüş zamanı Heydər Əliyevin cəmiyyətdə Elmlər Akademiyasına bəslənən dağıdıcı münasibətə qarşı ifadə etdiyi kəskin etiraz və Azərbaycan yaradıcı ziyalılarını xilas etmək missiyasını qəti ifadəsi ilə: “Mənə sədalar gəlir ki, Elmlər Akademiyasını, institutları dağıtmaq istəyirlər, elm ocaqlarına biganə münasibət və s... 1 Heydər Əliyev. Ədəbiyyatın böyük borcu və amalı. Bakı, “Ozan”, 1999, səh. 186-191. 11 var. Biz bunların hamısına son qoyacağıq. Nəyin bahasına olursa-olsun son qoyacağıq. Hansı iqtisadiyyat olursa-olsun, elm inkişaf etməlidir. Elmlər Akademiyası xalqımızın tarixi nailiyyətidir. ...Əmin ola bilərsiniz ki, Elmlər Akademiyası da, institutlar da fəaliyyət göstərəcəkdir və biz buna şərait yaradacağıq.”1 Və həqiqətən də Elmlər Akademiyası da, Yazıçılar Birliyi də çətin şəraitdə uzaqgörən bir siyasətin nəticəsində dövlətin dəstəyi ilə yaşadı, yoluna davam etdi.

Klassiklərin yubileylərinin dövlət səviyyəsində qeyd olunmasına böyük əhəmiyyət verən ulu öndər Heydər Əliyev, Məhəmməd Füzulinin 500 illiyinin keçirilməsinə qərar vermişdir, 1996- cı ildə böyük təntənə ilə, beynəlxalq səviyyədə keçirilmiş yubiley milli ədəbiyyatın böyük təntənəsinə çevrilmişdir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2015-ci ildə keçirilmiş 70 illik yubileyində bu mötəbər elmi qurumun rəhbəri, akademik Akif Əlizadə həmin faktları minnətdarlıqla yada salmışdır: “Ulu öndər Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycana rəhbərliyi özümüzə və gələcəyimizə inam hissini qaytarmaqla, xalqımızın tarixi yaddaşında milli ideallara fədakarcasına xidmətin nümunəsi kimi qalacaqdır. İki faktı qeyd etmək kifayətdir. Biz iqtisadiyyatımızın ən çətin dövründə UNESCO çərçivəsində dahi Məhəmməd Füzulinin 500 illiyini və möhtəşəm Azərbaycan eposu “Kitabi-Dədə Qorqud”-un 1300 illiyini böyük təntənə ilə qeyd etdik. Bütün bunlar əslində Heydər Əliyevin azərbaycançılıq məfkurəsinə xidmət edərək, xalqımıza onun millimənəvi irsinin qaytarılması yolunda çox mühüm addımlar idi.”

XX əsr ədəbiyyatı korifeylərinin (Cəlil Məmmədquluzadə, Hüseyn Cavid, Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, İlyas Əfəndiyev) və başqalarının da yubiley mərasimlərinin təntənəli surətdə qeyd olunması, ədəbiyyata ümumxalq sevgisinin qaytarılması kimi baxmaq olardı. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin klassiklərlə yanaşı, müasir yazıçılara qayğısı, Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk kimi canlı klassiklərə xəstə ikən baş çəkməsi, Məmməd Araz, Mirvarid Dərbəzi, Anar, Yusif Səmədoğlu, Maqşud İbrahimbəyov və başqa yazıçıları təbriki, yubileylərində iştirakı, Xalq yazıçısı fəxri adı, “İstiqlal” və “Şöhrət” ordenləri ilə təltif etməsi də ədəbiyyatın inkişafına diqqətin əyani nümunələri idi.

Heydər Əliyevin ilk dəfə Azərbaycan yazıçılarının qurultayında 27 il bundan əvvəl nitq söyləyərək, o qurultayın iştirakçısı olması və ondan sonrakı qurultaylarda da daim iştirak etməsi, yazıçılarımızla, şairlərimizlə, mədəniyyət 13 xadimləri ilə bir yerdə olması müstəqil ədəbiyyatımızın inkişafında mühüm tarix yazmışdır. 1

Doğrudan da, qurultaydan sonra Azərbaycan yazıçıları Yazıçılar Birliyi ətrafında daha da sıx birləşdilər, ədəbi prosesdə yenidən canlanma hiss edildi. Ədəbiyyata dövlət qayğısı bərpa olundu. Bütün çətinliklərə baxmayaraq Yazıçılar Birliyinin fəaliyyəti genişləndi, ədəbi nəşrləri – “Ədəbiyyat qəzeti”, “Azərbaycan”, “Ulduz”, “Qobustan”, rus dilində “Literaturniy Azerbaydjan” jurnalları dövlət hesabına ardıcıl olaraq çıxmağa başladı. Yaşlı və gənc yazıçılara Prezident təqaüdü təyin olundu. Ulu öndər Heydər Əliyevin qurultaydakı dərin və məzmunlu nitqi müstəqillik dövrü ədəbiyyatının xarakterini, istiqamətlərini təyin etməyə əsas oldu. Sovet zamanından tam fərqli olaraq, müstəqillik illərində Dövlət ədəbiyyatın işinə qarışmır, yazıçılarınə cür mövzularda, hansı yaradıcılıq üsulu ilə yazılması onların öz azad seçimlərinə həvalə olunur.

Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin diqqət və səyləri sayəsində Azərbaycan ədəbiyyatı da “keçid dövrü”nü sürətlə arxada qoyaraq müasir mərhələyə qədəm qoymuşdur. Ümummilli liderin iki əsrin qovşağında “üçüncü minilliyi qarşılamaq” haqqında “millenium”u və mədəniyyətlə bağlı bir sıra zəruri sənədləri imzalaması milli həyatda yeni epoxanın – mədəniyyət quruculuğu dövrünün başladığını xəbər verdi. Hazırkı şəraitdə Heydər Əliyevin Azərbaycan cəmiyyətinin müasirləşməsi, dünyaya integrasiyası, qabaqcıl dünya standartlarına yiyələnməsi barəsindəki ideyaları və arzuları, habelə düşünülmüş ədəbiyyat və mədəniyyət quruculuğu proqramı ulu öndərin layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilməkdədir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasəti müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən daim dəstəklənir, yaradıcılıqla davam və inkişaf etdirilir. Prezident sərəncamı ilə klassik irsin 100 cildə böyük tirajla nəşri və kitabxanalara paylanması, “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası” seriyasından 150 cildə dünya yazıçılarının əsərlərinin tərcüməsi və çapı müasir 15 oxucular nəslinin yetişməsində əsaslı rol oynamışdır. 16 may 2014-cü il tarixli Prezident Sərəncamı ilə Nazirlər Kabinetinin yanında Tərcümə Mərkəzinin yaradılması ədəbiyyatın tərcüməsi, təbliği və nəşri işinə böyük töhfə olmuşdur. Müasir Azərbaycan həm ictimai-siyasi sabitlik baxımından, həm iqtisadi-demosafik göstəricilərinə görə, həm də mədəni-intellektual həyat səviyyəsi etibarilə çox dəyişmiş və gözəlləşmiş, sülhsevər və yaradıcı insanların nümunəvi ölkəsinə çevrilmişdir. Müasir Azərbaycanı iki on il əvvəlin parçalanmaq, dağılmaq, vətəndaş müharibəsinə yuvarlanmaq təhlükəsi qarşısında qalmış ölkə ilə müqayisə etmək çətinidir. Ölkəmiz 34 il ərzində nəinki inkişaf etmiş və bütün dünyanın diqqətini çəkmişdir, eyni zamanda ən ali beynəlxalq məclislərin, irimiqyaslı 16 ictimai-iqtisadi və mədəni tədbirlərin ardıcıl keçirildiyi daimi məkana, əsl mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdir. Cəmiyyətin azad, fərvan həyatından və yüksək inkişafından xəbər verən bu nailiyyətlər xalqımızın ədəbiyyat və incəsənətində, intellektual sferada da əks-sədasını tapmaqdadır. Azərbaycan həyatı müasir dünyaya integrasiya etdikcə ədəbiyyatımız da dünya ədəbi prosesinə cəlb olunur, onun tərkib hissəsinə çevrilir. Yazıçıların əsərlərinin rus, türk, ingilis, fransız,

yunan, italyan, ispan, yapon və digər Avropa və dünya dillərinə tərcümə olunması və xarici ölkələrdə nəşri ölkəmizi və Azərbaycan ədəbiyyatını dünyada tanıdır. Bu gün müasir Azərbaycan ədəbiyyatı yüksələn tempə inkişaf edir, dünya hadisələrinin içərisində olmaqla milli özünəməxsusluğunu da qoruyub saxlaya bilər. Bu baxımdan 2016-cı ilin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən “Multikulturalizm ili” elan olunması və xalqımıza xas multikultural dəyərlərin daha da qabardılması heç də təsadüf sayılmamalıdır. Multikultural ideyalar Azərbaycan ədəbiyyatında həmişə zəngin olmuş, aparıcı xətlərdən birini təşkil etmişdir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyində Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev alimlərin diqqətini həmin məqama yönəldərək demişdir: “Hesab edirəm ki, Azərbaycan alimləri bu mövzu ilə bağlı daha da fəal ola bilərlər. Azərbaycanda multikulturalizmin tarixi, ənənələri, bugünkü reallıqları haqqında elmi əsaslandırma və dövlət siyasəti əsasında həm Azərbaycan 17 dilində, həm xarici dillərdə daha da böyük elmi əsərlər yaradıla bilər. Hesab edirəm ki, bu sahədə elmi araşdırmalar həm çox maraqlı, həm də bizim üçün çox faydalı olacaqdır”.¹

XXI əsrdən başlayaraq tədricən Azərbaycan ədəbiyyatı tam müstəqillik şəraitinin yaratdığı relslər üzərində inkişaf etmiş, ideya-bədii xüsusiyyətləri ilə müstəqil ölkənin müstəqil ədəbiyyatı kimi özünü təsdiq etmişdir. İdeya əsası Azərbaycançılıq və multikultural dəyərlərə söykənən, bədii keyfiyyətlərini klassik Azərbaycan və modern dünya ədəbiyyatı zəminində sintez edən 23 bu ədəbiyyat, hər şeydən əvvəl, müasir Azərbaycanın obrazını yarada bilmiş, dünyaya tanıtmışdır. Eyni zamanda, hazırda müasir dünya ədəbi prosesinin kontekstində inkişaf edən Azərbaycan ədəbiyyatı milli-mənəvi dəyərlərə ağırlıq verməklə yanaşı, beynəlxalq miqyasda ədəbiyyatda gedən proseslərə inteqrasiya edərək dünya ədəbiyyatının bir hissəsinə çevrilməkdədir. Müstəqillik dövrünün yaratdığı bu ədəbiyyat kitabın “Azərbaycan ədəbiyyatı müasir mərhələdə” adlanan ikinci cildində hərtərəfli, müfəssəl, həm bədii istiqamət və cərəyanlar üzrə, həm də ayrı-ayrı janrların mənzərəsi və uğurları əsasında şərh və təhlil olunmuşdur. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev Azərbaycan yazıçılarının X qurultayında demişdir: “Bilirsiniz, bu gün ümumiyyətlə müstəqillikdən danışarkən, ədəbiyyatımızın xalqımız üçün nə qədər zəngin sərvət olduğunu qeyd etmək lazımdır. Bizim ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz xalqımızın milli sərvətidir və intellektual mülkiyyətidir.” (4.47). Yeni əsrdə də bu intellektual sərvəti ilk növbədə xalqımızın XX əsrin ikinci yarısında yetirdiyi böyük simalar: B.Vahabzadə, M.Araz, İ.Muğanna, İ.Şıxlı, Anar, Elçin, N.Həsənzadə, F.Qoca, V.Səmədoğlu, S.Rüstəmxanlı, Z.Yaqub, K.Abdulla və başqaları tanıtmışlar. Azərbaycan ədəbiyyatı öz inkişafında dünya ədəbiyyatının bədii arsenalına daxil olan modern və postmodern təcrübədən yaradıcı şəkildə, uğurla bəhrələnmiş, bütün ədəbi növlər və janrlar üzrə – poeziya, nəsr, dramaturgiya, roman, povest və hekayə örnəkləri ortaya qoymuşdur. “Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabında 1990-cı illər ədəbiyyatı bütövlükdə ayrı bölmədə öyrənilmiş, bu mərhələnin istiqamətləri, mövzuları, “keçid” səciyyəli əlamətləri, yenilikləri təhlil və şərh

olunmuş, ədəbi mühit və proses diqqətlə izlənilmişdir (5.97). Həm də bu ədəbiyyatın səciyyəsi ayrı-ayrı ədəbi növlər üzrə nəzərdən keçirilmiş və dəyərləndirilmişdir. Bu, həmçinin yeni dövrdə ədəbi növlərin və janrların xüsusiyyətlərinə, bədii həqiqətin təqdim olunmasının ümumi və fərqli cəhətlərinə diqqət yetirməyə imkan verir. Bütövlükdə 1990-cı illərdə həm poeziya, həm nəsr, həm də dramaturgiyada daha çox zamanın ziddiyyətlərinə, ictimai və sosial həyatdakı çətinliklərə, insan ağrılarına diqqət ayrılmışdır

Ədəbiyyatımızın müasir mərhələsi həmçinin dramaturgiya və teatrın da uğurlu axtarışları ilə əlamətdardır. Müstəqillik dövrü Azərbaycan dramaturgiyasının inkişafını klassik dramaturgiya və modern teatr estetikasının vəhdəti şərtləndirir. Son illərdə milli dramaturgiyanın uğurları Elçinin, Kamal Abdullanın, Əli Əmirlinin, Firuz Mustafanın, Afaq Məsudun, Həmid Arzulunun, Həsənlı Eyvazovun fərqli dramaturji yaradıcılığı ilə təmsil olunmuşdur. Kitabda habelə gənclərin dramaturgiya sahəsində ilk təcrübələrinə diqqət yetirilmiş, tənqidi şəkildə dəyərləndirilmişdir. Müstəqillik dövrü ədəbiyyatı da ənənəvi realizm və romantizm cərəyanları ilə birlikdə dünya ədəbi-ictimai fikrində gedən proseslərlə əlaqədar olaraq bu tarixi mərhələni özünün meydana çıxardığı yeni ədəbi cərəyanları da diqqətə etdi: sürrealizm, postmodernizm, dekadentizm və magik realizm. Ədəbi cərəyanların və bədii metodların qovşağında da maraqlı bədii əsərlər meydana çıxmaqdadır. Hələlik isə aşağıdakı Azərbaycanda yeni ədəbi cərəyana çevrilməkdə olduğu müşahidə edilir. 1. **Magik realizm.** Dünya ədəbiyyatında Qarsia Qabriel Markesin məşhur əsərləri, xüsusən “Yüz ilin tənhalığı” romanı magik realizmin mükəmməl nümunəsidir. Azərbaycan ədəbiyyatına magik realizmi “İdeal” romanı ilə İsa Muğanna gətirmiş, sonrakı əsərləri ilə daha da möhkəmləndirmişdir. 2. **Postmodernizm.** Azərbaycan ədəbiyyatında iyirmi ildən çoxdur ki, postmodernist baxış inkişaf etməkdədir. Gerçəkliyə şərti baxış, reallıqların çılpaqlığı, həyatın adiliklərinin ədəbiyyatını yaratmaq, şərtilik postmodernizmin ədəbiyyatdakı əsas təzahürləridir. Azərbaycanda postmodernist yanaşma bədii nəsrə daha çox inkişaf edir. Artıq poeziyada da bu tip baxışın ədəbiyyatı qabarıq nəzərə çarpmaqdadır. Postmodernist əhval-ruhiyyəni müasir dramaturgiyada da görmək mümkündür. Kamal Abdulla Azərbaycan postmodernizm ədəbiyyatının əsas yaradıcısıdır. Onun postmodernizm nümunəsi olan “Yarımcıq qalmış əlyazma” romanı dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunmuş və rəğbətlə qarşılanmışdır. 3. göstərir ki, Azərbaycan ədəbiyyatında dekadans proseslər də yaşanmaqdadır. Xüsusən, XX əsrin doxsanıncı illərində “keçid dövrü” ədəbiyyatında meydana çıxmış tənhalıq, təəssüf, mənəvi böhran, bəzən ümitsizlik kimi meyllər XXI əsrdə cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq bir qədər azalsa da bu tip yaşamanın müəyyən əlamətləri bir müddət davam etmişdir. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı ənənə və novatorluq işığında təhlil olunmuş, təhlil və ümumiləşdirmələrdə yeni cəmiyyətin doğurduğu bədii metod və ədəbi cərəyanların yeni ədəbiyyatından söz açılmışdır. Müasir dünyada gedən ictimai və ədəbi proseslər və qloballaşma hadisələrə demokratiya və plüralizm nəzər nöqtəsindən yanaşmağı

təlqin edir. Azərbaycan ədəbiyyatının müasir mərhələsi də həmin yanaşma tərzindən uzaq deyildir. Kitabda da elmi prinsiplər gözlənilməklə həmin mövqelərə baxışın meydana qoyulmasına diqqətlə yanaşılmışdır. Eyni zamanda, belə bir cəhətə də diqqət yetirilməlidir ki, plüralizm və çoxsəslilik yalnız bədii nümunələrin müxtəlifliyində üzə çıxmır, həm də ayrı-ayrı müəlliflərin elmi təhlillərində də özünü göstərir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Anar, Unudulmaz görüşlər, Bakı, "Təhsil", 2011, s. 48-49.
2. Heydər Əliyevin Xalq şairi Məmməd Arazın yaradıcılıq gecəsindən sonra ziyalılarla görüşdə 16 aprel 1995-ci il tarixli çıxışından // Heydər Əliyev, Müstəqilliyimiz əbədidir.
3. İsa Həbibbəyli. Çox metodlu Azərbaycan ədəbiyyatı, müstəqillik dövrü. Dövrəşmə konsepsiyası və inkişaf mərhələləri.
4. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında ədəbiyyat. Literature.az.
5. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı. Elmi redaktoru: İsa Həbibbəyli. İki cildə. Elm və təhsil – 2016-cı il. 1090 səh.
6. Tehran Əlişanoğlu. Müstəqillik dövrü hekayəçilik inkişaf dinamikası. Elm və təhsil – 2016. səh.271-311.

T.Cavadova

NATIONAL MINORITY MOVEMENT AND OUR LITERATURE IN AZERBAIJAN

The article talks about the formation, formation processes, development and main creators of Azerbaijani literature during the period of independence. The 34-year history of Azerbaijan's state independence is a very big and honorable history. As we know, "Azerbaijan and the concepts of Azerbaijaniness, although they have an ancient history, were used only as a geographical place name for many centuries, and were formed as a national idea in the past century. The transformation of Azerbaijanism into a national ideology in state policy and the connection with independent state building is one of the great historical services of our national leader Heydar Aliyev to the state of Azerbaijan and our people. The President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev brought this point to the attention of our scientists at the ceremony of the 70th anniversary of the National Academy of Sciences: "I want to say a few words about humanitarian sciences. This area is always in the center of attention. Various events held in Azerbaijan in recent years - Baku Humanitarian Forum, Intercultural Dialogue Forum - have already presented Azerbaijan as the center of multiculturalism in the world. Multiculturalism is a state policy in Azerbaijan and, at the same time, a public order. Because this is a normal way of life for us. However, we now see a different picture in some countries. Even some political leaders make very dangerous statements that multiculturalism has

failed and has no future. These are both wrong and dangerous ideas. Because there is no alternative to multiculturalism. What is the alternative - xenophobia, discrimination, discrimination, racism. Unfortunately, we see all this on TV every day. Azerbaijan reveals its own model in this field as well. I believe that Azerbaijani scientists can be more active on this topic." Azerbaijani literature of the period of independence is the literature of the nation that established an independent state and reflects these truths with all its values, turbulent life path, struggles and successes. The important role of a number of social, political and historical-cultural factors in the formation of the literature of the years of independence should be noted. From this point of view, the return of our literature to the values of the Azerbaijan Democratic Republic, which existed before the Soviet era, with the achievement of socio-political independence, was significant. The raising of the tricolor flag of Azerbaijan first by the outstanding statesman Heydar Aliyev in Nakhchivan on November 17, 1990, and then with the adoption of the Act of Independence on the restoration of state independence of the Republic of Azerbaijan on October 18, 1991 in Baku and the return to the attributes of national statehood are also the main ideological elements of national literature. determined the ground and direction. The symbolic values represented in the tricolor flag: Turkishness expressed in blue, modernity reflected in red, and Islamic values characterized by green have regained the right to citizenship as attributes of the modern Azerbaijani ideology after a seventy-year ban. It also brought new horizons of ideas to the attention of literature. In June 1993, upon his return to the leadership of the state in Azerbaijan, national leader Heydar Aliyev, who brought the republic out of a very severe and complex socio-political crisis, announced Azerbaijanism as the State ideology of the Republic of Azerbaijan. has put forward as a task to comprehensively develop its values and raise them to the level of modern requirements. The transformation of Azerbaijanism into a national ideology in state policy and the connection with independent state building is one of the great historical services of our national leader Heydar Aliyev to the state of Azerbaijan and our people.

Key words: period of independence, literature, Heydar Aliyev, Azerbaijaniism, independence literature.

Т. Джавадова

ДВИЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ И НАША ЛИТЕРАТУРА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Резюме

В статье говорится о становлении, процессах формирования, развитии и основных творцах азербайджанской литературы в период независимости. 34-летняя история государственной независимости Азербайджана — очень большая и почетная история. Как известно, «Азербайджан и понятия азербайджанскости, хотя и имеют древнюю историю, на протяжении многих

столетий использовались лишь как географический топоним, а как национальная идея сформировались еще в прошлом веке. Превращение азербайджанизма в национальную идеологию в государственной политике и связь с независимым государственным строительством является одной из великих исторических заслуг нашего общенационального лидера Гейдара Алиева перед Азербайджанским государством и нашим народом. Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев довел этот момент до сведения наших ученых на церемонии 70-летия Национальной академии наук: «Хочу сказать несколько слов о гуманитарных науках. Эта область всегда находится в центре внимания. Различные мероприятия, проведенные в Азербайджане в последние годы - Бакинский гуманитарный форум, Форум межкультурного диалога - уже представили Азербайджан как центр мультикультурализма в мире. Мультикультурализм – это государственная политика в Азербайджане и в то же время общественный порядок. Потому что для нас это нормальный образ жизни. Однако сейчас в некоторых странах мы видим иную картину. Даже некоторые политические лидеры делают очень опасные заявления о том, что мультикультурализм потерпел неудачу и не имеет будущего. Это одновременно неправильные и опасные идеи. Потому что альтернативы мультикультурализму нет. Какая альтернатива - ксенофобия, дискриминация, дискриминация, расизм. К сожалению, все это мы видим по телевизору каждый день. В этой сфере Азербайджан также демонстрирует свою модель. Я считаю, что азербайджанские ученые могут быть более активными в этой теме». Азербайджанская литература периода независимости является литературой народа, создавшего независимое государство и отражающего эти истины со всеми своими ценностями, бурным жизненным путем, борьбой и успехами. Следует отметить важную роль ряда социальных, политических и историко-культурных факторов в формировании литературы лет независимости. С этой точки зрения знаменательным было возвращение нашей литературы к ценностям Азербайджанской Демократической Республики, существовавшей до советской эпохи, с достижением общественно-политической независимости. Поднятие трехцветного флага Азербайджана сначала выдающимся государственным деятелем Гейдаром Алиевым в Нахчыване 17 ноября 1990 года, а затем с принятием Акта о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики 18 октября 1991 года в Баку и возвращение к атрибутам национальной государственности также являются основными идеологическими элементами национальной литературы, определяющими основу и направление. Символические ценности, представленные в трехцветном флаге: турецкость, выраженная синим цветом, современность, отраженная красным цветом, и исламские ценности, характеризующиеся зеленым цветом, восстановили право на гражданство как атрибуты современной азербайджанской идеологии после семидесятилетнего

запрета. Это также привлекло внимание литературы к новым горизонтам идей. В июне 1993 года, вернувшись к руководству государством в Азербайджане, общенациональный лидер Гейдар Алиев, выведший республику из тяжелейшего и сложного общественно-политического кризиса, провозгласил азербайджанизм государственной идеологией Азербайджанской Республики. выдвинута задача всесторонне развивать свои ценности и поднимать их до уровня современных требований. Превращение азербайджанизма в национальную идеологию в государственной политике и связь с независимым государственным строительством является одной из великих исторических заслуг нашего общенационального лидера Гейдара Алиева перед Азербайджанским государством и нашим народом.

Ключевые слова: период независимости, литература, Гейдар Алиев, азербайджанизм, литература независимости.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 10.08.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.08.2024

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Samirə Əliyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**